Kvinnens kamp for likestilling

Taler
Betzy Kjelsberg

Sted
Norsk rikskringkasting

Omstendigheter
Radioforedrag

Jeg skal her forsøke å redegjøre - kort og sammentrengt må det bli - for Kvinnens kamp for likestilling. Ordet kvinnesak og kvinnesakskvinne har dere nok hørt. Ofte er det blitt brukt mot oss som et uttrykk for delvis forakt. Kvinnen har til og med sagt, formodentlig for å behage: «Nei, kvinnesakskvinne det er jeg da gudskjelov ikke». Vi som har vært med i kampen for kvinners rett, elsker navnet og finner det ærefullt å kunne bære det.

Kampen for å gjøre kvinnen likestillet med mannen, det er kvinnesaken.

Kvinnebevegelsen opstod først i Amerika, hvor kvinnene på et stort møte i Seneca Falls i 1848 tok op et planmessig arbeid for kvinnens likestilling med mannen både med hensyn til utdannelse og borgerlige rettigheter. Den direkte foranledning til at de amerikanske kvinner tok saken op nettop da, var at fem av landets mest fremtredende kvinner, blandt dem Lucretia Mott og Cady Stanton, var nektet adgang til å delta som delegerte i et stort misjonsmøte i London. De var reist over havet, en lang og lite komfortabel reise i de dager, valgt var de til å møte sammen med menn fra Statene, men ledelsen i London nektet de kvinnelige delegerte sete i salen og henviste dem til galleriet. Ditop gikk de selvfølgelig ikke. Ved hjemkomsten fortalte de hvorledes de var blitt avvist, som ikke verdig til å være med på å behandle saken vedrørende misjonsarbeidet. Et arbeid som de i sitt hjemland deltok i med iver. Se, det var gnisten som fenget og så blev der vind i seilene der over.

Hvorledes så det ut med hensyn til kvinnens rett i Norge den gang. Et par lover som var vedtatt før 1848 vil jeg nevne, deres innhold vil kaste lys over stillingen.

I 1839 fikk svakelige kvinner adgang til å erhverve håndverksmesterskap. At det

skulde være svakelige kvinner er temmelig uforståelig. Nu fordres der god helse for å kunne drive et hvilket som helst håndverk.

I 1842 fikk enker og koner som levet adskilt fra sine menn rett til å drive handelsnæring. Retten var ikke gitt til alle kvinner. Ei heller blev der stillet noget krav om kunnskaper.

I 1845 kom loven om at ugifte voksne kvinner skulde få samme myndighet som gutter som hadde fylt 18 år. F. eks. en eldre tante skulde få samme rettigheter som sin 18 års nevø. Men moren, hun var umyndig.

I 1854 utgav Camilla Collett «Amtmandens Døtre», hun måtte gi den ut anonymt, det måtte ikke bli offentlig kjent at det var en kvinne som hadde skrevet boken. Den var litteraturens første tendensroman og gav et lidenskapelig innlegg for kvinnens og den kvinnelige kjærlighets rett. Senere skrev hun «Siste Blade» (1868), «Fra de stummes Leir» og «Mod Strømmen» som utkom i 70-årene. Hun hadde en sjelden evne til gjennem sine skrifter å vekke en hellig indignasjon og også hos alle rettenkende menn en medfølelse med den undertrykte kvinne. Man begynte å reflektere over urettferdigheten.

I England tok kvinner i 1869 op et energisk arbeid for kvinnestemmerett. Bevegelsen blev støttet av mange fremragende menn, spesielt må nevnes filosofen Stuart Mill som i flere av sine skrifter forsvarte kvinnenes krav om likestilling. Særlig hans bok som utkom i 1869: «Undertrykkelse av kvinnene» gjorde stor virkning. Den er oversatt til norsk og var i sin tid meget lest og blev diskutert rundt om i hjemmene. Kvinnebevegelsen skjøt sterk vekst i slutten av forrige århundre, men det var verdenskrigen som blev foranledningen til at kravet blev gjennemført helt eller delvis i en rekke land.

De germanske land gikk i spissen og gav kvinnen likestilling med mannen på de vesentligste områder. Men de romanske land henger noget efter.

I Norge reiste kvinnene kravet om likestilling i 1850-60-årene. Som bevegelsens første pioner må vi nevne Camilla Collett. Hun fikk god støtte av den uredde Aasta Hansteen. Mange av oss eldre har hatt den glede å høre henne holde glødende taler som opildnet både gamle og unge. Så god og offervillig hun var. Hun led for frihetssak. En gripende karakteristikk av henne har Gunnar Heiberg gitt i «Tante Ulrikke». Enhver som har sett Johanne Dybwad i denne

rolle vil ha fått et uutslettelig minne om hvorledes Aasta Hansteen var.

Noget offentlig krav på stemmerett for kvinner fremkom ikke før som nevnt i 60-årene.

På et menighetsmøte i Steinkjer omkring 1860 fremsatte advokat, senere statsminister A. Qvam krav på kirkelig stemmerett for kvinner, likesom han samtidig fremholdt at det var urettferdig at ikke kvinnene hadde kommunal og politisk stemmerett. Forslaget om kirkelig stemmerett falt. Der måtte gå mange år og meget opslitende arbeid ydes før det kravet blev opfylt. Hvor lenge? Jo i 40 år måtte kvinnene vente. Først i 1903 fikk kvinnene adgang til å stemme ved menighetsmøter. Men tilbake til lovene som var blitt vedtatt.

I 1854 fikk endelig søstre rett til samme arv som brødrene. Altså inntil for 80 år siden hadde døtre halv arv.

Så går det 12 år før der blir vedtatt noen lover av betydning for kvinnene.

I 1866 får alle kvinner rett til å drive håndverk. Da våget de ledende menn å slippe de ugifte til, ikke bare enker og fraskilte.

Tre år senere blir den ugifte kvinne fullmyndig som menn.

Men den gifte kvinne, hun må fremdeles leve i umyndighetstilstand helt til 1888. I omtrent 20 år efter at hennes ugifte søster var blitt myndig.

I 1888 fikk også den gifte kvinne rett til særeie.

Som dere forstår går det fremover, men langsomt.

Da kvinnesaks-forkjemperne tok fatt, hadde vi ikke stemmerett, ikke adgang til Universitetet. Kvinnene kunde ikke engang avslutte handler og inngå kontrakter på egen hånd.

I november 1884 blev det holdt et stort offentlig møte i Studentersamfundet, hvor formannen, cand. jur. Francis Hagerup, senere statsminister, talte varmt for kvinnesaken. Som ivrige motstandere optrådte to professorer, Lochmann og Monrad. Deres uttalelser var så oprørende og krenkende mot kvinnene at Gina

Krog og den unge student Laura Rømcke fra Drammen, senere fru advokat Annæus Schjødt, måtte ta til gjenmæle. Og så hendte det forferdelige at «Kvinnen talte i forsamlingen». Hun skulde jo tie i forsamlinger. Det var første gang og senere har vi nok måttet tale både tidlig og sent, for å kreve vår rett.

I samme måned - november 1884 - utgikk innbydelsen til å danne Norsk Kvinnesaksforening. Kvinnesaksforeningens første formann var en mann, advokat H. E Berner, som fra den første stund og til sin død var en trofast venn og hjelper i kampen for kvinnens rett. Kvinnene våget ikke å ta formannshvervet med én gang. Det skulde jo litt trening til det. I Sverige blev Fredrika Bremer-förbundet stiftet i 1884, også der blev en mann den første formann.

I Kvinnesaksforeningen blev der holdt en rekke foredrag om de mest forskjellige emner som kunde tjene til oplysning og egge kvinnene rundt i landet til fortsatt kamp. Søsterforeninger blev dannet efter hvert rundt i landet. Bergen, Trondheim og Drammen gikk i spissen og mange fulgte efter. Men det varte ikke lenge før Berner kunde overlevere formannshvervet til en kvinne. Fru Anna Stang blev den annen formann. Mange dyktige og for kvinnesaken glødende pionerer har i årenes løp innehatt formannshvervet. Jeg nevner Ragna Nielsen, Randi Blehr, Fredrikke Marie Qvam, Fredrikke Mørck. Disse har alle satt dype merker efter sig.

Ragna Nielsen holdt i sin formannstid et foredrag om fellesundervisning for gutter og piker. Efter referatene fra møtet å dømme må bølgene ha gått høit under diskusjonen. Resultatet av Ragna Nielsens foredrag blev at fellesundervisning blev gjennemført ved en flerhet av våre skoler: Det tok selvfølgelig som alt nytt sin tid. Men hennes idéer seiret.

Gina Krog holdt det første offentlige foredrag om kommunal og politisk stemmerett for kvinner på samme vilkår som for menn.

Efter dette møte blev der dannet en kvinnestemmerettsforening som skulde begrense sitt arbeid til agitasjon i skrift og tale for opnåelse av stemmerett.

Foreningen fremsatte forslag om det. Det varte imidlertid flere år innen forslaget kom frem til behandling i Stortinget. Det skjedde i 1890. En interessant debatt fant sted, alle de som har interesse av å studere kvinnesaken og all den motstand den har hatt, bør lese i stortingsforhandlinger om denne saken.

Hele debatten er også inntatt i «Nylænde» for 1890. I folkebibliotekene vil en kunne få fatt i «Nylænde».

De unge vil forferdes over å lese alle de hånende ord som blev uttalt, men også gledes over de anerkjennende ord fra de stortingsmenn som var interessert for vår sak. Uten disse menns hjelp vil de det ha gått ennu flere år enn tilfelle var før saken kunde fremmes. I 1893 fikk forslaget majoritet i Stortinget, men ikkje 2/3 flertall som måtte til.

Kampen måtte fortsettes og den blev fortsatt, bl. a. i Kvinnesaksforeningens blad «Nylænde». Nylænde begynte i 1887 med Gina Krog som redaktør og hadde med sine klare og overbevisende artikler bidratt meget til å pløie jorden. Det kan være av interesse å fortelle at det var gårdbruker Agnes Lie fra Eidsvoll som døpte bladet. Vi som kjente Agnes Lie satte stor pris på hennes uegennyttige arbeid for kvinners sak. Gina Krog og Agnes Lie var trofaste venner. «Eidsvoldsarven», som Norsk Kvinnesaksforening disponerer er gitt av Agnes Lie til Gina Krog og av henne igjen til Kvinnesaksforeningen. Gina Krog uttalte en gang følgende, som jeg vil gjenta. Det er like aktuelt nu som da.

«Hvad er det tiden lenges efter, det er kvinnene - menneskene med de moderlige hjerter. Moderligheten frigjort i sin livgivende, nærende og omfattende karakter, det er det samfundet trenger.

Den ensidige mannlige ånd kan ikke alene bringe menneskeslekten frem. I pakt med kvinnenes ånd er alt det som er nytt og spirende i tiden. Kvinnene nærer hat til krigen, de lengter efter fredelige tilstander, efter høiere moral og bredere kultur».

Jeg synes at Gina Krogs ord for 50 år siden passer godt den dag idag.

Først i 1901, det var en pinsekveld, fikk Norges kvinner den første stemmerett, den innskrenkede kommunale. En stor del av æren for at kravet gikk igjennem den gang, tilkommer fru Fredrikke Marie Qvam, statsminister Qvams hustru. Hun var formann for Landskvindestemmeretsforeningen. Der blev arbeidet natt og dag under høitrykk for å samle underskrifter, som skulde sendes stortingets medlemmer. Egenhendig skrivelse blev sendt til hver eneste stortingsmann. Der var nemlig det år fremsatt forslag om almindelig kommunal stemmerett for menn, men kvinnene var satt helt utenfor.

Det vilde vi ikke finne oss i. For kvinnenes vedkommende blev loven vedtatt slik, at alle kvinner som betalte skatt, eller de hvis menn betalte skatt, skulde få stemmerett. Det var den første seier. Der lever ennu en del av dem som var til stede i lagtinget den pinsekvelden, som husker hvor spent vi var på resultatet. Vi visste at det avhang av én manns stemme. Han het Brå og han var i sterk tvil, men et brev han hadde fått om morgenen fra en kjent kvinne hadde overbevist ham, så han stemte for forslaget. Det blev sagt, at kvinnene hadde fått stemmerett i en «Bråvending». Arbeidet for almindelig stemmerett blev fortsatt. Der blev dannet stemmerettsforeninger utover hele landet. Den politiske stemmerett fikk vi først i 1907, den var innskrenket, almindelig stemmerett på samme betingelse som menn i 1913.

I 1905 da alle landets menn skulde gi sin stemme for eller imot unionsopløsning med Sverige, da følte kvinnene hvor bittert det var at ikke de skulde få lov å legge sitt lodd i vektskålen, når landets skjebnetime var kommet. Det gjaldt jo landets frigjørelse.

Noe måtte vi finne på for å få tilkjennegitt våre følelser. Der blev satt i gang en skriftlig avstemning rundt i hele landet blandt myndige kvinner, over 300 000 underskrifter blev skaffet på kort tid. En deputasjon av kvinner i ledende stillinger innen foreningene overleverte kvinnenes tilslutning til forslaget om Unionens opløsning til Stortingets presidentskap. Det virket stimulerende på oss dette at vi på en måte hadde fått være med. Det avslag vi hadde fått på våre henvendelser om å få delta i den offentlige folkeavstemning hadde skaket kvinnene kraftig op. Ivrigere enn noensinne før blev arbeidet tatt op for å skaffe oss den politiske stemmerett.

Det var en høitidsdag, da vi fikk den politiske stemmerett. Vi gråt av glede og omfavnet hverandre, ja jeg tror vi tok et par av våre venner blandt stortingsmennene også i favn da de kom ut i korridoren. Der blev gitt mange gode innlegg for kvinnens politiske stemmerett den dag. Et spesielt navn vil jeg nevne og det var professor Fredrik Stang.

Hans tale skal aldri glemmes.

Men der stod ennu meget arbeid igjen. Både den kommunale og politiske stemmerett var avhengig av skatt og av at den var betalt. Hadde ikke mannen

betalt sin skatt, blev hustruen avvist, mannen fikk stemme allikevel. Det var urettferdighet satt i system. Vi kunde ikke legge årene op, fremad til kamp igjen. Mange dyktige kvinner som ikke kunde betale skatt eller de hvis menn ikke hadde betalt skatt, var utelukket. Her måtte skje en forandring.

Stemmeretten var en menneskerett og skulde ikke være avhengig av økonomien.

Kvinnenes frigjørelse var ennu ikke på langt nær fullendt.

I samme år som kvinnene fikk innskrenket kommunal stemmerett blev kvinnens grunnlovsmessige rett til embeder fastslått.

Skanse efter skanse falt.

På vår fane satte vi «kvinners arbeide» - arbeid over hele linjen. Adgang til all utdannelse, rett til alle embeder og erhverv. Vi vilde ha stengslene bort, ingen egen bås med påskrift «Kvinnearbeid».

Menn har i årenes løp tatt fra oss kvinner meget av det arbeid vi utførte i hjemmene. Det er sannelig ikke kvinnesaken som har drevet kvinnene ut på arbeidsmarkedet. Det er storindustrien, og den ledes av menn.

Hvad hadde kvinnesaksledelsen da annet å gjøre enn å kreve utdannelse til arbeidet enten det skulde utføres i hjemmet eller ute. Derfor har vi bedt om utdannelse. Adgang helt til topps. Så langt er vi ennu ikke kommet.

I 1912 fikk kvinner adgang til embeder med undtagelse av de militære, diplomatiske og geistlige, samt medlemmer av Kongens råd. I 1913 gikk så endelig forslaget om almindelig politisk stemmerett igjennem.

Temmelig inkonsekvent har jo landets fedre optrådt ved ikke å vedta en lov om at kvinner kan bli statsråder, når de har rett til å velges som representanter til Stortinget. Det er et mindreverdighetsstempel som derved er satt på de kvinnelige representanter.

Grunnlovens bestemmelse av 1916 sier at mann og hustru ikke samtidig kan være medlem av Kongens råd, og dermed er det fastslått at en kvinne kan være statsråd, men loven av 1912 er ennu ikke ophevet. Den gjelder jo bare kvinner,

og da har Justisdepartementet ikke forhastet sig. Ekspedisjonssjefen uttaler om dette i et intervju: «Det var en ren tilfeldighet at ikke loven av 1912 blev bragt i overensstemmelse med loven av 1916.» Ennu er den ikke forandret!

Samtidig som de kvinnelige ledere arbeidet for stemmeretten måtte det også passes på at den kvinnelige utdannelse kunde fremmes.

Først i 1878 fikk piker lov til å ta middelskole-eksamen, i 1882 adgang til å ta eksamen artium. Den første kvinne som tok artium var Cecilie Thoresen fra Eidsvoll, senere gift med advokat F. A. Krog, Gina Krogs bror. Cecilie Thoresen leste alle fag, banket så på Universitetets dør og så måtte der lukkes op. Senere har kvinner strømmet inn av Universitetets porter, men det er neppe mange som har kjennskap til hvilket mot det kostet den første unge kvinne og all den motstand som måtte overvinnes før loven blev forandret. I 1884 fikk kvinner rett til å ta alle embedseksamener, også de geistlige, men de geistlige embeder er de fremdeles utelukket fra. En merkelig logikk. Studerer en stortingsdebatten får en lese mange underlige uttalelser, bl. a. en som er eiendommelig: «Ved å åpne adgang for kvinner til statens embeder var der fare for at kjønnsforskjellen kunde utslettes.» I Odelstinget foreslo Oddmunn Vik at alle embeder skulde åpnes for kvinner, men hans forslag falt mot 28 stemmer.

I Lagtinget bragte Tore Foss Viks forslag frem, men det falt også der.

Lars Liestøl var også en varm venn av kvinnebevegelsen, han optok forslag om rett for kvinner til å bli prester. Det falt i Odelstinget med 49 mot 39 st. I Lagtinget tok Grindland op Liestøls forslag, her stod 15 mot 15. Det var lagtingspresident Jahrens stemme som gjorde utslaget. Det er ganske merkelig at både i 1912 og i 1934 - 22 år efter - skal det samme krav stå på én stemme. Hadde advokat Amundsen vært til stede i 1912 eller murmester Nordlie i 1934 hadde saken vært bragt i havn.

En god uttalelse fra debatten i 1912 vil jeg sitere, det var Egede Nissen som sa: «Jeg fordrer i moralens navn at presteembeder ikke skal lukkes for kvinner.»

Iår uttalte Dybwad Brochmann at han fryktet moralske utskeielser hvis kvinnene fikk adgang til preste-embedene.

I 1918 fikk vi en ny lov om inngåelse og opløsning av ekteskap, som innførte et

visst økonomisk vern for den separerte og fraskilte kvinne. Men denne lov er nu ikke lenger tilfredsstillende. Nasjonalrådet har nedsatt en komité med advokat Sigrid Stray som formann, som har utarbeidet forslag til ny lov som bedre ivaretar kvinnenes krav.

Dette forslag vil i nær fremtid bli innsendt til Regjeringen.

I 1924 blev der vedtatt en lov som tillater norsk kvinne som gifter sig med en utlending å beholde sin nasjonalitet, så lenge hun bor i Norge. Før vi fikk denne lov måtte hun anta mannens nasjonalitet, selv om hun opholdt sig her i landet, men loven er ikke tilfredsstillende for kvinner som er gift med en utlending og har sin norske nasjonalitet i behold. Efter loven av 1924 nektes de adgang til å avgi stemme ved kommune- og stortingsvalg.

En endring i grunnlovens § 53 skulde vært foreslått straks, men det er forsømt av Justisdepartementet. Representantene Augusta Stang og Signe Swensson har efter anmodning av Nasjonalrådet fremsatt forslag til forandring i § 53. Det blev gjort i 1932. Nu får vi håpe at det kan bli vedtatt. Det er vel oplagt urettferdig at en norsk kvinne som bor i landet og betaler sin skatt og opfyller alle sine borgerplikter ikke skal kunne få avgi stemme på bystyre eller stortingsmedlemmer. Saken gjelder jo kvinner, og da haster det ikke!

Det siste forslag om å gi kvinner adgang til alle embeder undtagen de militære falt som bekjent i Lagtinget iår. Men det kommer op igjen i 1935 og da må den siste skanse falle. Unødig arbeid kan spares om så skjer.

I 1927 fikk enker rett til å sitte i uskiftet bo.

Hvorfor har vi kvinner kjempet for samme rett som menn til å utføre våre plikter som samfundsborgere? Fordi vi mener at hvis kvinnene sammen med menn kan få være med og bygge landet under fullt ansvar, vil det bli til beste for en fredelig utvikling mellem klassene.

Kvinnene kjemper for freden, for fredsmoralen. Det er det mest samlende og rammende navn. Det er så visst ingen ny moral, den er i alle religioner, det første bud, og det høieste ideal i dem alle; Bjørnson uttaler i et av sine foredrag: «Jeg vil ha kvinnen med i politikken som i alt annet.»

Her er fullt av hissighet og hat, vi trenger en ny makt, vi trenger til den makt, som har lært sig tålmod i motgang og ofte i undertrykkelse, den makt som har lært oss å elske hverandre, som har lært oss å tilgi.

Jeg forstår ikke, sier Bjørnson, at de menn, som trenger hjelp, ikke ser sig om efter hjelpen hos kvinnene. Bjørnson kalte politikk for den høieste form for næstekjærlighet.

I Tora Parsberg sier han «at under denne omsorg for andre er politikerne selv blitt nokså ukjærlige. Kommer kvinnen med, vil hun virke godt på mennene». Ja, så talte Bjørnson.

Hvad der nu trenges er fortsatt oplysning rundt i landet om de rettigheter kvinnene har fått og hvad der ennu står igjen før likhetskravet er gjennemført.

Nu mere enn før er det påkrevet at kvinnene - mødrene - forstår at det er fare for de unge kvinners fremtid hvis reaksjonen skal få bre sig.

Kilde

Kvinnens sosiale stilling, av fabrikkinspektør fru Betzy Kjelsberg m.fl., Norsk rikskringkasting - Serieforedrag, september - oktober 1934, Oslo 1935, s. 5-18.

Emneoversigt

Foredrag, Historie, Kvinner, Kvinnesak, Radioforedrag, Stemmerett, Storting

URI

https://www.virksommeord.no/tale/kvinnens-kamp-for-likestilling